

Mr. sc. Enita Čustović
Univerzitet u Sarajevu / University of Sarajevo
Fakultet političkih nauka / Faculty of Political Sciences

UDK 811.163.4*3 (497.6) „1850/1914“ (049.3)

**RASPRAVE O JEZIKU U BOSNI I HERCEGOVINI
OD 1850. DO 1914. GODINE¹**

**DISCUSSIONS ON LANGUAGE IN BOSNIA AND HERZEGOVINA
FROM 1850 TO 1914²**

Sažetak

*Tekst je prikaz knjige Edine Solak **Rasprave o jeziku u Bosni i Hercegovini od 1850. do 1914. godine** (Institut za jezik, Sarajevo, 2014, 278 str.).*

Summary

*The text is a review of Edina Solak's book **Discussions on Language in Bosnia-Herzegovina from 1850 to 1914**, Language Institute, Sarajevo, 2014, 278 pp.*

Knjiga *Rasprave o jeziku u Bosni i Hercegovini od 1850. do 1914. godine* rezultat je višegodišnjeg naučnog i predavačkog angažmana dr. Edine Solak, profesorice na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Zenici. Djelo popunjava prazninu u fondu stručne literature iz oblasti jezika, tačnije rasprava o jeziku u Bosni i Hercegovini u spomenutom periodu, budući da se dosadašnja istraživanja uglavnom ograničavaju na pojedinačne slučajeve u određenim kraćim vremenskim intervalima. Pritom veoma je malo sistematskih i preglednih studija koje uzimaju u obzir i literaturu i dokumente na osmanskome turskom jeziku, naročito u periodu predstandardizacije jezika u Bosni (1850–1878).

Na skoro tri stotine stranica ovaj udžbenik-studija (kako ga autorica naziva) obuhvaća veliki broj sociolingvističkih rasprava svrstanih prema tematskoj

¹ Prikaz knjige Edine Solak *Rasprave o jeziku u Bosni i Hercegovini od 1850. do 1914. godine* (Institut za jezik, Sarajevo, 2014, 278 str.).

² This text is a review of a book by Edina Solak *Discussions on Language in Bosnia and Herzegovina from 1850 to 1914*, Language Institute, Sarajevo, 2014, 278 pp.

srodnosti u pet poglavlja, u kojima se, osim uvodnog dijela i zaključnih promišljanja, razmatraju:

- Jezička politika i standardizacija jezika
- Jezik u Bosni prije tanzimatskih reformi
- Jezik u Bosni od 1850. do 1878. godine
- Rasprave o jeziku u Bosni i Hercegovini od dolaska austrougarske vlasti do aneksije
- Rasprave o jeziku u Bosni i Hercegovini od aneksije do 1914. godine

U uvodnome dijelu autorica ukazuje na problem deficita studija koje uključuju dokumente na osmanskome turskom jeziku. Radovi iz perioda predstandardizacije jezika u Bosni (1850–1878) uglavnom istražuju ideje Vuka Karadžića, dok su gotovo potpuno zanemareni stavovi onih koji su svoje obrazovanje temeljili na osmanskome obrazovnom sistemu. Postavljajući nekoliko ciljeva, između ostalog, autorica akcentat stavlja na individualno i kolektivno pravo nominacije jezika kroz različite rasprave u različitoj literaturi (1850–1914) u Bosni i Hercegovini i susjednim zemljama ali i na sociolingvističke aspekte državne politike na standardizaciju jezika u periodu od 1850. do 1914. godine.

Prvi tematski blok razmatra jezičku politiku i standardizaciju jezika, iz aspekta suprotstavljenosti pojmova: historijskog proučavanja jezika i jezičke politike kroz historiju. Oblast jezičke politike, kako to primjećuje autorica, nije više (samo) u sferi proučavanja lingvistike – ona je, kako zbog svojih metoda proučavanja tako i zbog sadržaja izučavanja – postala zajedničkim predmetom sociolingvistike i političkih znanosti. Na taj način i nominacija jezika postaje „društveni problem“, a problem „nadvladavanja“ nominacije određenog ili određenih jezika veći je što su „jezici“ gramatički i leksički bliži. To u zemlji kao što je Bosna i Hercegovina oduvijek biva sporno i aktualno, te se rasprave o jeziku, pogotovo u domenu nominacije, uvijek dešavaju na granici „struke i politike“.

Druga tematska cjelina tretira jezik u Bosni prije tanzimatskih reformi – jezik u osmanskoj administraciji, putopisima i sličnoj literaturi, te sadrži informacije o nazivu jezika kod lokalnog stanovništva.

Treće poglavlje uvodi nas u proces standardizacije jezika u Bosni koji počinje Bečkim književnim dogovorom 1850. godine, a čiji su prvi potpisnici bili Vuk S. Karadžić, I. Mažuranić i D. Demeter. Nažalost, Bečki književni dogovor govori o jedinstvenom književnome, a ne nacionalnom jeziku, dok neki od zagovornika i učesnika sporazuma pokušavaju iskoristiti

Dogovor za profiliranje i problematiziranje nacionalnog pitanja, zloupotrebljavajući tako tačke Dogovora.

U četvrtom poglavlju pod nazivom *Rasprave o jeziku u Bosni i Hercegovini od dolaska austrougarske vlasti do aneksije* pokušava se odrediti realan historijski i sociolingvistički okvir za vođenje jezičke politike u Bosni i Hercegovini. Također, u okviru ovog poglavlja razmatra se stanje u obrazovanju, službena jezička politika, pitanje nominacije jezika, školstvo i udžbenička problematika, a obrađuju se i službena glasila, listovi i časopisi Zemaljske vlade, kao što su *Bosansko-hercegovačke novine* (1878–1881), kasnije *Sarajevski list* (1881–1918), *Bosnische Post* (1884–1918), *Školski vjesnik* (1894–1909) i *Učiteljska zora* (1905–1910). Generalno, kako navodi autorica, promjena vlasti dovela je do novog kulturološko-civilizacijskog okvira za javno djelovanje u oblasti planiranja i vođenja jezičke politike. U ovom poglavlju posebna pažnja posvećena je „borbi pravoslavnog stanovništva za crkvenu i školsku autonomiju“, odnosno „borbi za srpski jezik“ (primjer: list *Bosanska vila*, 1885–1914).

Posljednje, peto poglavlje ima ambiciju da rasvijetli historijski kontekst za razvijanje kulturnih pokreta od 1907. godine. Dokidanje naziva bosanski jezik i uvođenje naziva srpskohrvatski jezik, u cjelini gledajući, i nije izazvalo nekakve žestoke političke reakcije bosanskih muslimana. Uvjetno kazano, „rasprave o jeziku“ (mada rasprava gotovo da i nema) odvijale su se u muslimanskim listovima: *(Novi) Musavat* (1906–1911), *Gajret* (1907–1914), *Tarik* (1908–1910), *Muallim* (1910–1913), *Muslimanska sloga* (1910–1912), *Zeman* (1911–1912), *Biser* (1912–1914), *(Jeni) Misbah* (1912–1914) i *(Novi) Vakaf* (1913–1914). Istovremeno, srpski i hrvatski listovi u Bosni i Hercegovini od 1907. do 1914. godine nastavljaju prepoznatljivu politiku na dva nivoa: službenu politiku srpskohrvatskog jezika i nacionalnu politiku srpskog ili hrvatskog jezika.

U zaključnim razmatranjima autorica još jednom ukazuje na probleme za proučavanje rasprava o jeziku u Bosni u periodu od 1850. do 1914. godine, pogotovo u domenu nominacije jezika. Ukratko, polemike o jeziku u Bosni u spomenutom periodu pokazuju neke opće tendencije. Nažalost, a kako ističe i sama autorica u završnim riječima, „težnja za ostvarenjem nacionalne superiornosti priznaje samo zajedništvo 'unutar svoje nacije' dok 'zemaljski, državni' jezik postaje 'siroče' nacionalnih ideologija, osobito onih okrenutih ka susjednim krajevima i pokrajinama. Superiornost se, između ostalog, morala ogledati i kroz diferencijaciju određenog nacionalnog jezičkog idioma, pri čemu je jezik bio samo sredstvo i izgovor da se dođe do određenog političkog cilja.”

Ovaj jedinstveni udžbenik univerzitetskog karaktera predstavlja izuzetan doprinos izučavanju jezika u Bosni i Hercegovini, naročito njegovog razvoja, pogotovo ako se ima u vidu sveobuhvatnost ovog rukopisa. Izuzetno razumljiv jezik i stil pisanja, fantastična metodička strukturiranost, izvrsna grafička opremljenost i činjenica da je svaki naslov u djelu zapravo i zasebna cjelina, učinili su ovu knjigu lako čitljivom i gotovo neophodnom na policama privatnih biblioteka nastavnih kadrova, studenata društvenih nauka općenito ali i jezički osviještene ili radoznale šire čitalačke publike.